

Сања М. Филиповић¹
Универзитет Сингидунум
и Институт друштвених наука
Београд (Србија)

330.564(4)

316.334.2(4)

Прејледни научни рад

Примљен 29/12/2022

Измењен 23/04/2023

Јелена Д. Игњатовић²
Академија струковних студија,
Одсек за пољопривредно-пословне студије и туризам
Шабац (Србија)

Прихваћен 23/04/2023

doi: [10.5937/socpreg57-42030](https://doi.org/10.5937/socpreg57-42030)

ЕФЕКТИ ТРАНЗИЦИЈЕ НА ЖИВОТНИ СТАНДАРД И СОЦИЈАЛНУ НЕЈЕДНАКОСТ³

Сажетак: Циљ овог рада је да се утврде ефекти транзиције на животни стандард и социјалну неједнакост у Пољској, Мађарској, Словенији и Русији. Ради успостављања тржишне привреде, ове земље су, крајем 1980-их година, започеле привредно-системске реформе. Циљ је био успостављање тржишне привреде, макроекономске стабилности и вишег животног стандарда јер је (изузев у Словенији) БДП по глави становника био знатно нижи у односу на просек ЕУ. С обзиром на различит приступ у спровођењу транзиције, све земље су у првој фази (до средине 1990-их) имале проблем рецесије и хиперинфлације, који је уз неадекватну приватизацију условио пад животног стандарда (Словенија и Русија) и раст неједнакости. Тек се након успостављања институционалних реформи и привлачења СДИ, у другој фази транзиције (крај 1990-их) успоставила макроекономска стабилност, што је допринело расту животног стандарда (осим Русије) и смањењу неједнакости (осим Пољске).

Кључне речи: транзиција, животни стандард, социјална неједнакост, макроекономска стабилност

УВОД

Посматрано у ширем смислу, транзиција подразумева прелаз из: 1) монистичког друштва у плуралистичко друштво, 2) политичког друштва у економско друштво, 3) затвореног друштва у отворено друштво, 4) партијске државе у правну државу, 5) централно-планске привреде у тржишну привреду, 6) једног система вредности у други систем вредности (Рејановић, 2015).

Предмет истраживања овог рада је анализа ефеката економске транзиције на животни стандард и социјалну неједнакост у четири изабране земље (Пољска,

¹ sfilipovic@idn.org.rs

² jignjatovic985@gmail.com

³ Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2023. годину, који подржава Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

Мађарска, Словенија и Русија). Економска транзиција је у овим земљама започела убрзо након пада Берлинског зида 1989. године (Mesarić, 2011) и подразумевала је свеобухватне привредно-системске реформе. Као резултат заокрета ка тржишном механизму привређивања, десиле су се крупне промене у економији (Stojanović, 2002; Prašević, 2019) које су се одразиле на животни стандард становништва и социјалну неједнакост (Heyns, 2005; Aristei & Perugini, 2012; Bandelj & Mahutga, 2010, str. 1).

Привредно-системске реформе су подразумевале приватизацију и дерегулацију економских активности, либерализацију финансијских токова, постепено смањење улоге државе у економији (Filipović, 2014, str. 121), као и успостављање макростабилности, реструктурирање привреде и институционалну реорганизацију (Gelb & Gray, 1991). Другим речима, привредно-системске реформе базиране су на неолибералним принципима.

Неолиберални концепт привреде, који су пропагирале међународне финансијске институције, у земљама у транзицији је био прихваћен као економско-политичка доктрина заснована на тврдњи да слободно тржиште ефикасно распоређује ресурсе и осигурава светску добробит и мир (Ignjatović & Filipović, 2022, str. 90). Концепт је подразумевао редуковање утицаја државе и оштре мере фискалне штедње, као и слободан проток капитала, робе и услуга, који би требало да доведе до економског раста (Ljubojević, 2012, str. 2). Неолиберални концепт привреде су првенствено подржали и промовисали Светска банка и Међународни монетарни фонд (ММФ), односно институције које су прихваћене као регулатори глобалног тржишта. ММФ је требало да брине о монетарној стабилности, док је Светска банка била замишљена као фонд за економску прераспodelу у корист сиромашнијих земаља (Tošković & Filipović, 2017, str. 45). Међутим, како су ММФ и Светска банка наметали као решење исти пакет мера у свим земљама, у првим годинама транзиције забележена је рецесија привреде (Dušanić, 2010) и растућа социјална неједнакост (Piketty, 2014).

Циљ овог рада је да пружи једно од могућих тумачења ефеката транзиције на животни стандард и социјалну неједнакост у изабраним европским земљама (Пољској, Мађарској, Словенији и Русији). Први део рада базиран је на анализи процеса економских реформи у посматраним земљама. Други део рада процењује успостављање макроекономске стабилности и ефекте економске транзиције на животни стандард, док трећи део рада анализира ефекте транзиције на социјалну неједнакост. На крају су дата закључна разматрања.

ПРОЦЕС ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ У ЕВРОПСКИМ ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ

Процес економских реформи у земљама у транзицији одвијао се по различитим сценаријима, који се у зависности од брзине спровођења мера могу поделити на брзо и постепено увођење мера. Реформе су биле базиране на програму економске стабилизације (Baletić, 2005, str. 3), односно на десет препорука Вашингтонског консензуса⁴

⁴ Десет препорука Вашингтонског консензуса су: успостављање фискалне дисциплине; преусмерење јавних расхода (здравство, образовање, инфраструктура); пореска реформа (ширење пореске базе уз умерене пореске стопе); конкурентан девизни курс; заштита власничких права;

(Williamson, 1990) који је био подржан од ММФ-а и Светске банке. ММФ и Светска банка су првобитно имали улогу у пружању финансијске и техничке помоћи, али је прописивањем истих реформи и сета мера у свим државама, без обзира на специфичност сваке земље понаособ, њихова улога доведена у питање (Dušanić, 2010).

Први приступ транзиционој реформи, који је прихватио највећи број земаља, подразумевао је тзв. шок терапију, односно брзо спровођење програма приватизације, либерализације спољне трговине и финансијских токова (Filipović, 2014, str. 120). План је био да се тај процес заврши у првој половини 1990-тих година. Поборници „шок терапије” наглашавали су да ефикасност реформи зависи од брзине којом се оне спроводе. Међутим, модел брзе приватизације је био праћен корупцијом и наглим богаћењем уских кругова људи око власти (Rutland, 2013).

Други приступ транзиционој реформи био је „градуалистички” и подстицао је изградњу институција и успостављање равнотеже између улоге државе и тржишта. Поборници „градуалистичког приступа” истицали су да се структурне реформе, које су укључивале приватизацију, реформу банкарског система и сам развој финансијског тржишта, не могу спровести за кратко време без изграђеног правног система и институција, као и да су укупни трошкови транзиције у процесу „шок терапије” превисоки (Dimitrijević & Fabris, 2009). Основна настојања реформи били су јачање и доминација приватног сектора који би генерисао 50% бруто домаћег производа (БДП-а) и запошљавао 2/3 радне снаге⁵.

Мада је највећи број земаља у првој фази прихватио модел „шок терапије” или стратегију брзе транзиције као механизам који би требало да омогући брзо премошћавање јаза између „заосталих социјалистичких економија” и развијене капиталистичке привреде (Sachs, 1994), позитивни ефекти транзиције могли су се осетити тек након 2000. године. Како су реформе међусобно повезане, те успех појединачних политика зависи од реформи на ширем плану и ефикасности институција, средиште дебате се временом померило са брзине реформи на њихов обухват и чврстину (Kovačević, 2022, str. 177). Ипак, нека емпијска истраживања (Havrylyshyn, Izvorski, Van Rooden, 1999; Berg, Borensztein, Sahay, Zettelmeyer, 1999) показала су да су земље које су спровеле амбициозније програме структурних реформи уједно биле успешније у постизању макроекономске стабилизације.

У првим годинама транзиције, земље су прошле прво период рецесије (Rodrik, 2001), да би наступило период постепеног успостављања макроекономске стабилности (Holcher, 2009). Поред рецесије, веома изражен проблем био је раст инфлације, незапослености и пораст социјалног раслојавања и раст сиромаштва. Након прве фазе транзиције уочени су крупни тржишни недостаци који су иницирали проширење скупа препорука за борбу против корупције, увођење флексибилности на тржишту рада, модификовање система социјалне заштите, дефинисање мера за смањење сиромаштва, редефинисање финансијских стандарда и др. (Williamson, 2004). Друга фаза реформи је била усмерена на развој законодавног и институционалног оквира како

тржишна дерегулација; либерализација каматних стопа; приватизација јавних предузећа, подстицање страних директних инвестиција и либерализација спољне трговине.

⁵ У већини земаља учешће приватног сектора је било далеко испод 50% БДП-а, сем у Мађарској и Чешкој где је 1999. године приватни сектор имао учешће од око 70% БДП-а.

би се омогућио прилив инвестиција. Процес регулаторне реформе није се одвијао истом брзином, нити су модели својинске трансформације били исти. Словенија, Мађарска и Пољска су се определиле за постепен процес приватизације, док је Русија изабрала брзу и масовну приватизацију која је подразумевала куповину предузећа од стране запослених и дељење бесплатних акција становништву. Како је Русија кренула у приватизацију без заокруженог правног и институционалног оквира, неразвијеног банкарског и финансијског тржишта, приватизација је довела до великог раслојавања и сиромашења становништва, што је у условима изостанка буџетских прилива смањило могућности за редистрибуцију и деловање у социјалној политици. Словенија је прва започела процес приватизације (1992) и определила се за модел децентрализоване и постепене приватизације тако да су на почетку биле сачуване домаће банке. Пољска је применила модел у коме су радници имали значајну улогу у процесу приватизације, а приватизација банака се одвијала одвојено од приватизације предузећа. Мађарски концепт је био заснован на продаји државне имовине чиме су били обухваћени и стратешки сектори, а држава је добила значајне приливе (Stantić, 2016, стр. 102). Све три земље су, за разлику од Русије, процесом приватизације обезбедиле значајне приливе у буџет, који су им омогућили интервенције у области социјалне политике.

Процес приватизације и реструктурирања привреде, заједно са осталим активностима је био део методологије коју је развила Европска банка за обнову и развој (ЕБРД) за мерење напретка у спровођењу транзиционих реформи. Напредак се квантитативно оцењивао у девет области⁶ (EBRD, 2016), а већ почетком 2000-тих, издвојила се група земаља које су предњачиле у започетим тржишним реформама. Захваљујући томе, 10 земаља које су успешно спроводиле процес економских реформи,⁷ 2004. године постају чланице Европске уније (ЕУ), док су се Румунија и Бугарска придружиле ЕУ 2007, а Хрватска 2013. године.

УСПОСТАВЉАЊЕ МАКРОЕКОНОМСКЕ СТАБИЛНОСТИ И ЕФЕКТИ НА ЖИВОТНИ СТАНДАРД

Земље бивше централно-планске привреде, као и земље бивше СФРЈ, крајем 1980-их, започеле су привредно-системске реформе (Filipović & Ignjatović, 2023, стр. 32), са циљем да се успостави тржишна привреда и макроекономска стабилност, пре свега, континуирани економски раст, контролисана инфлација и да се унапреди запосленост. С обзиром на то да је 1980-тих забележено успоравање привреде, непосредно пре почетка реформи, 1989. године, Словенија је имала рецесију (-2,7%), док је економски раст Мађарске био свега 0,7% и Пољске 0,2%. Изузетак је била Русија

⁶ Девет области подразумевају: приватизацију великих и малих предузећа, реструктурирање предузећа, либерализацију цена, либерализацију спољне трговине, политику конкуренције, реформу банкарског сектора, реформу небанкарских финансијских институција и реформу инфраструктуре (електрична енергија, железница, путеви, телекомуникације, вода и отпадне воде).

⁷ Кипар, Чешка, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Малта, Пољска, Словачка, Словенија.

чији је економски раст био солидан и износио је 3,0%. Животни стандард⁸, мерен БДП-ом по глави становника, 1989. године у односу на просек ЕУ (12.393 USD) тек је незнатно био нижи у Словенији (11.510 USD), али зато осетно нижи у Русији (3.446 USD), Мађарској (2.910 USD) и Пољској (1.772 USD). Исте године, забележена је хиперинфлација у Словенији (1.281%) и Пољској (244%), док је инфлација у Мађарској износила 17,1%, а у Русији тек 2,4%. Иако је ниво незапослености у ЕУ био 10,3% (1988), у наведеним земљама у транзицији незапосленост није била проблем – у Мађарској и Пољској 0,5%, Русији 1–2%, до 2,9% у Словенији (World Bank, 2022; IMF, 1998).

Почетком транзиције, већ 1990. године, све земље су ушле у рецесију (Словенија је била у рецесији 1989. године). Из рецесије су прво изашле Пољска (1992), Словенија (1993) и Мађарска (1994), а у Русији је рецесија трајала све до краја 1999. године (Графикон 1). Хиперинфлација, као други највећи проблем у првом транзиционом периоду, била је изражена код свих наведених земаља изузев Мађарске. Незапосленост није прелазила 14,8%, али је негативно утицала на животни стандард у свим земљама. У другој фази транзиције за успостављање макроекономске стабилности кључан је био излазак из рецесије и сузбијање хиперинфлације, где је у фокусу реформи било привлачење страних директних инвестиција (СДИ), које су омогућиле оживљавање привреде и последично већи животни стандард у свим земљама (осим у Русији). Све земље су забележиле пад инфлације и незапослености. Емпирија је потврдила да су земље које су имале одлучнији приступ процесу транзиције бележиле већи БДП (него пре почетка транзиције), као и да су имале мању незапосленост и нижу стопу инфлације.

Глобална економска криза донела је нове изазове за ове привреде (Lissowska, 2014, str. 5), што је додатни аргумент за преиспитивање ефикасности развојних политика које су примењивале земље у транзицији (Filipović, Rasporović, Ignjatović, 2015, str. 176). Анализе су показале да је током периода глобалне економске кризе институционални напредак (ЕУ интеграција, транзиција, управљање) (Bartlett & Prisa, 2012) у овим земљама, имао негативну везу са економским растом. Резултати истраживања на узорку од 29 земаља у транзицији, показују да су земље које су оствариле нижи напредак у спровођењу транзиционих реформи претрпеле мањи утицај економске кризе у првом таласу 2009. године (Filipović & Miljković, 2014, str. 33). Исто тако, истраживање (Filipović et al., 2015) потврђује позитивну и статистички значајну корелацију између напретка у спровођењу тржишних реформи и нивоа задужености, што показује да земље са вишим просечним транзиционим индикатором имају већу спољну задуженост.

Мађарска се, међу присталицама неолибералног концепта, наводи као успешан пример земље која је у периоду 1989–1999. године спровела тржишне реформе кроз приватизацију и дерегулацију економских активности, либерализацију финансијских токова и смањење државне функције (Acuna & Smith, 1996, p. 8). Реформа банкарског сектора у Мађарској започела је 1987. године, док је годину дана касније започет програм

⁸ Животни стандард подразумева свеукупне услове живота становништва једне земље у одређеном временском периоду. Најчешће се мери као бруто домаћи производ по глави становника (БДП по глави становника), али се мери и преко бруто националног дохотка по глави становника, личног дохотка и расположивог личног дохотка.

приватизације. Мађарска је у првој половини 1990-их година искусила транзициону рецесију у интервалу од -3,5% (1990) до -0,8% (1993). Рецесија је била праћена инфлацијом која се кретала у распону од 28,4% (1990) до 18,9% (1994). Ниво незапослености се кретао у интервалу од 1,7% (1990) до 10,1% (1995). Ипак, то није имало ефекта на пад животног стандарда који је са 2.910 USD (1989), у првој фази транзиције порастао на 4.495 USD 1995. године. У другој половини 1990-их, захваљујући значајном приливу СДИ (8,8% БДП, 1997) углавном у прехранбеној индустрији, забележен је значајан раст БДП-а, који је, примера ради, достигао 3,9% (1998). Исте године инфлација је смањена на 14,2%, а незапосленост на 8,9%. Захваљујући томе, Мађарска је у другој половини 1990-тих остварила раст животног стандарда од 4.744 USD (1998), који је имао тренд раста све до глобалне економске кризе. Поред тога, тежило се изградњи институционалног оквира и подршци развоја приватног сектора кроз упрошћену процедуру отварања нових предузећа, пореске подстицаје, подршку финансијског сектора, побољшање инвестиционог и пословног амбијента (Filipović, Andrejević, 2013), чиме је Мађарска сматрана успешним примером „градуалистичког приступа“.

Мађарска је глобалну економску кризу 2008. године дочекала са стопом раста од 1,1% и високим спољним дугом (79,6% БДП), који је довео до презадужености земље након 2009. године. Исте године, Мађарска је ушла у рецесију (-6,6%), што се одразило на пад животног стандарда са 15.777 (2008) на 13.082 (2009) USD. Дошло је и до раста незапослености 11,1% (2010). Заокрет у мерама, иницирао је стабилан економски раст који се кретао у интервалу од 4,2% (2014) до 5,2% (2018), док је животни стандард порастао са 14.229 USD (2014) на 16.427 USD (2018). У наредним годинама, Мађарска је и даље бележила стабилне стопе економског раста и животног стандарда све до 2020. године када је због ковид кризе ушла у рецесију -4,4%, али је већ наредне године остварен економски раст од 7,1% (World Bank, 2022).

Пољска је прва земља која је применила тзв. шок терапију и спровела програм макроекономске стабилизације по инструкцијама ММФ-а, што је подразумевало увођење рестриктивне монетарне политике како би се зауставила хиперинфлација, која је 1989. године износила 244,5% (De Crombrugghe, Lipton, 1994, стр. 114). У првој половини 1990-их година, Пољска је била у транзиционој рецесији тако да је 1991. забележена рецесија од -7,02% и инфлација од 76,8%. Нагли пад производње, успоравање реформи и повећање незапослености на 14,8% у 1994. довели су у питање примену стабилизационог програма који у том периоду није дао очекиване резултате, иако је био забележен раст животног стандарда (2.875 USD). Услед тога, Пољска је већ 1993–1994. напустила рестриктивну политику и креирала свој модел реформи. У другој половини 1990-их година, забележен је раст БДП-а, који је 1998. достигао 4,6%, док је инфлација смањена на 11,6%. Такође је незапосленост исте године умањена на 9,9%, што је резултирало растом животног стандарда на 4.398 USD, који је (као и у случају Мађарске) имао тренд раста све до настанка кризе. Главна полука економског раста у наредном периоду били су стимулисање домаће тражње и раст инвестиција, а нарочито раст СДИ у пољопривреди које су 2000. године достигле учешће од 5,4% БДП-а (у Мађарској учешће је било 5,8% БДП-а). Постоји мишљење да су кључну улогу у опоравку мађарске привреде имали структурни фондови ЕУ који су омогућили значајан раст јавних инвестиција, чиме су привучена приватна улагања.

Пољска је светску економску кризу дочекала са стопом раста од 4,2%, и спољним дугом од свега 31,8% БДП-а, док је прилив СДИ износио тек 2,7% БДП-а. Најнижа стопа незапослености била је управо 2008. године и износила је 7,12%, док је инфлација била 3,8%. Наредне године је привредни раст успорен (2,8%), док је незапосленост благо порасла (8,1%). Међутим, ескалацијом кризе дошло је до даљег повећања броја незапослених (10,3% у 2013. години), што је за ефекат имало незнатан пад животног стандарда, са 13.996 (2008) на 13.696 (2013) USD. Међутим, иако је 2015. незапосленост смањена на 7,5%, животни стандард није повећан (12.578 БДП-а по глави становника), а дошло је и до даљег раста спољног дуга на 70,5%. Пољска, за разлику од посматраних земаља, током целог периода од 30 година није имала проблем високе задужености (преко 80% БДП-а). У наредним годинама, Пољска је смањила спољни дуг на 40% БДП-а и незапосленост на 3,2% (2019), а животни стандард је повећан на 15.732 USD. У години пре ковид кризе Пољска је забележила стопу економског раста од 4,7%, да би 2020. године ушла у рецесију -2,5%, али је већ наредне године остварен економски раст од 5,7% (World Bank, 2022).

Словенија је, као једна од шест република у оквиру СФРЈ, у процес транзиције ушла 1992. године када је започела процес приватизације и либерализације цена. Непосредно пре тога, Словенија је имала проблем хиперинфлације (1990. године 552,1%, а 1991. године 114,8%), али је примена рестриктивне монетарне политике обуздала хиперинфлацију (Тошковић & Филиповић, 2017, стр. 102). У првој половини 1990-их, Словенија је забележила рецесију од -8,9% у 1991. и 5,5% у 1992, док је хиперинфлација смањена на 209,9% (1992). Незапосленост се кретала у интервалу од 4,7% (1990) до 7,6% (1992). Успоравање привреде је било последица пада укупне агрегатне тражње, али и губитка тржишта, првенствено бивших југословенских република. Иако се економски раст 1993. године опоравио (2,3%), евидентан је био раст незапослености који је достигао 8,5%. То је даље утицало на пад животног стандарда са 9.099 USD (1990) на 6.636 USD (1991) и 8.358 USD (1993) (Country Economy, 2022). У другој половини 1990-их година забележен је значајан раст БДП-а, који се кретао у интервалу од 7,4% (1995) до 5,3% (1999). Такође је незапосленост умањена на 7,3% (1999), што је резултирало растом животног стандарда на 11.453 USD.

Последице глобалне економске кризе ипак су биле евидентне и у Словенији која има најмању привреду мерено оствареним БДП-ом. Економска криза дочекана је са стопом раста од 3,5% и инфлацијом од 5,6%, док је прилив СДИ износио 1,9% БДП-а (2008). Исте године забележена је и најнижа стопа незапослености у износу 4,3%, што је утицало на раст животног стандарда на 27.596 USD. Међутим, 2009. године је забележена рецесија -7,5%, СДИ су износиле -0,7% БДП-а, а спољни дуг је достигао 108,8%. Незапосленост је порасла на 5,8% (2009), што је утицало на пад животног стандарда на 24.792 USD (2009). Иако је наредне 2010. године уследио кратак опоравак привреде, када се раст кретао од 1,3% (2010) до 0,9% (2011), ескалацијом кризе Словенија поново улази у рецесију -2,6% (2012), док је незапосленост достигла 10,1% (2013). То је за резултат имало пад животног стандарда који је износио 20.890 USD (2015). По завршетку кризе, Словенија се оријентисала на привлачење СДИ које су са 2,0% БДП-а (2014) повећале учешће на 4,0% БДП-а (2019), чиме је значајно смањен спољни дуг на 85,5%, незапосленост на 4,4% и инфлација на 1,6% (2019). Поред тога,

порастао је животни стандард на 25.943 USD (2019). Упркос томе, иако се привредни раст кретао у интервалу од 2,8% (2014) до 3,3% (2019), услед ковид кризе Словенија је ушла у рецесију од -4,2% (2020), али је већ наредне године остварен економски раст од 4,2% (World Bank, 2022).

Транзиција руске привреде започела је и пре распада бившег Совјетског Савеза⁹, с обзиром на то да је политика реструктурирања (1987) имала за циљ да се оживи економија, замени централно плански систем и омогући приватизација (Foltynova, 2021). Русија се определила за „шок терапију” и масовну приватизацију државне имовине. У првој фази транзиције забележила је рецесију која се кретала од -2,0% (1990) до -19,0% (1992), када је хиперинфлација износила 1.353%. Иако се ниво незапослености кретао у интервалу од 5,4% (1990) до највише 9,4% (1995), забележен је пад животног стандарда у распону од 3.493 USD (1990) до 2.666 USD (1995). У дугој половини 1990-их, рецесија се кретала од -3,8% (1996) до 5,3% (1998). Тек је 1999. године забележен привредни раст у износу од 6,4%, а инфлација је обуздана 1996. године (47,8%). Услед наглог пада производње, дошло је до раста незапослености са 9,6% (1996) на 13% (1999), што је резултирало падом животног стандарда са 2.644 USD (1996) на 1.331 USD (1999).

Сматра се да је разлог успоравања процеса реформи погрешна оријентација тадашње реформске политике, због чега је уследило пропуштање стратегија модернизације и демократизације Русије (Тошковић, Аджић, Марковић, 2014). Тако је пропуштена координација и повезивање са Кином и другим земљама које су за циљ имале економски и технолошки развој, а не војну и политичку доминацију. Променом власти (2000) наступио је заокрет у економској политици (Вуквић, 2011), што се одразило на привредни раст (10%), смањење инфлације (20,8%), покретање индустрије и смањење незапослености (10,5%). То је довело до раста животног стандарда са 1.772 USD (2000) на 11.635 USD (2008).

Светску економску кризу, 2008. године, Русија је дочекала са стопом раста од 5,2% и спољним дугом од 78,5% БДП-а, док је прилив СДИ износио 4,3% БДП-а. Потом се Русија, услед рецесије од -7,8% и спољног дуга од 92,4% БДП-а (2009) са осталим земљама БРИК-а определила за примену експанзивне фискалне и монетарне политике. Мере стимулације усвојене исте године односиле су се на смањење пореза, а све у настојању да се подстакне јавна потрошња. Након економске кризе, Русија бележи рецесију од -1,9% (2015), праћену валутном кризом (депресијација рубље услед ниских цена енергената и сировина), инфлацију (15,5%) и раст ненаплативих кредита (Filipović et al., 2015). Исте године, са благим падом цена нафте и тешкоћама у привлачењу СДИ (тек 0,5% БДП), спољни дуг је достигао 101,9% БДП-а. Иако је незапосленост била релативно ниска (5,5%), то је утицало на пад животног стандарда са 14.096 USD (2014) на 9.313 USD (2015). Због ковид кризе Русија први пут од 2015. бележи рецесију од -2,6% (2019), али је већ наредне године остварен економски раст од 4,8% (World Bank, 2022).

Сумирајући ефекте транзиције, евидентно је да су све наведене земље пре почетка транзиције имале нижи животни стандард од ЕУ (12.393 USD) – где је Словенија била најближа просеку 11.510 USD), а Пољска (1.772 USD), Мађарска (2.910 USD)

⁹ СССР је званично престао да постоји 25. децембра 1991. године.

и Русија (3.446 USD) знатно су заостајале. Иако су у првој фази (осим Словеније и Русије) и другој фази транзиције (осим Русије), све земље бележиле раст животног стандарда, данас су Словенија (29.201 USD), Мађарска (18.773 USD), Пољска (17.841 USD) и Русија (12.173 USD) и даље испод просека ЕУ (38.234 USD).

ЕФЕКАТ ТРАНЗИЦИЈЕ НА СОЦИЈАЛНУ НЕЈЕДНАКОСТ

Идеологија социјализма приказивала је систем који обезбеђује социјалну правду и једнакост (Bandelj & Mahutga, 2010) у којој је задатак државе да обезбеди запослење и брине о основним потребама становништва обезбеђивањем образовања, здравствене заштите, субвенционисаног становања и културних добара (Kornai, 1992). Иако социјализам није скроз неутралисао неједнакости (Széleányi, 1978), са сломом овог режима, воља за смањење неједнакости на државном нивоу углавном је нестала. Ипак, емпиријски подаци указују на то да је неједнакост прихода била знатно нижа током социјализма (Boswell, Chase-Dunn, 2000; Heyns, 2005) упркос томе што су неки облици диспаратитета постојали и у оквиру централно-планске привреде као и да су толерисани из различитих разлога (Milanović, 1998).

Начин на који су транзиционе реформе спроведене није био небитан у обликовању неједнакости (Perugini, Pompei, 2015), међутим, разлика у искуствима земаља у погледу еволуције неједнакости је упадљива (Mitra, Yemtsov, 2006, str. 2). Осим хиперинфлације и ратних епизода, системске промене вођене либерализацијом, приватизацијом и деиндустријализацијом такође повећавају неједнакост прихода у транзиционим земљама (Aristei & Perugini, 2012). Ипак, поједини аутори тврде да су се већи део неједнаке расподеле богатства и изражен пораст неједнакости, као и раст сиромаштва, углавном догађали у земљама са делимично спроведеном реформом (Ковачевић, 2002, str. 150). Флеминг и Миклрајт (2000) сматрају да пораст неједнакости настаје укидањем субвенција кроз либерализацију цена, масовну приватизацију стамбених фондова јавног сектора и смањење социјалних давања (образовање и здравство) (Flemming, Micklewright, 1999, str. 37). Неки аутори сматрају да су избор приватизације на почетку тржишне реформе, као и друштвене промене које су ослабиле улогу државе и легитимисале остваривање сопствених интереса на тржишту, утицале на повећање неједнакости (Bandelj & Mahutga, 2010). У Пољској и Мађарској су током транзиционог периода државни трансфери и порези имали кључну улогу, дозвољавајући њиховим владама да задрже постојећи ниво неједнакости током најбурнијих година (Giammatteo, 2006; Gerry & Mickiewicz, 2008). Насупрот томе, слаба социјална политика праћена либерализацијом и приватизацијом у Мађарској и Пољској није резултирала порастом неједнакости, будући да је постојала јака пристрасност ка мерама за подстицање раста (Ivanova, 2007).

Социјална неједнакост се најчешће мери преко Ђини коефицијента. Просечна неједнакост прихода у земљама у транзицији, мерена Ђини коефицијентом повећала се са 29,3% средином 1980-их на 31,3% средином прве деценије 21. века (OECD, 2008). Тако је у претранзиционом периоду Русија имала најмању неједнакост, односно вредност

Ћини коефицијента 23,9%, Мађарска 24,3%, Словенија 25,4%, а Пољска 28,5% (Gruen & Klasen, 2012). Током првих година транзиције, неједнакост је порасла у свим земљама, иако су имале значајно различите стопе раста Ћини коефицијента (Графикон 2). На пример, 1993. године Пољска је бележила 26,7%, Мађарска 27,9%, Словенија 29,1%, док је нарочито у Русији (48,3%) забележен пораст неједнакости. Зато су истакнута четири друштвена процеса која су централна за постсоцијалистичку трансформацију, односно која подстичу диференцијације у неједнакости прихода у земљама у транзицији након 1989. године: 1) приватизација, 2) редистрибутивно смањење државе, 3) етнонационалистичка дискриминација и 4) продор СДИ (Milanović, 1998; 1999). У другој фази транзиције (1998), упркос значајно различитим стопама раста Ћини коефицијента, неједнакост је смањена у свим земљама (Мађарска [26,3%], Словенија [28,4%], Русија [38,1%]), изузев Пољске (32,2%). Према доступним подацима из 2018. Словенија (24,6%), Мађарска (29,6%) и Пољска (31,1%) бележе нижи ниво неједнакости од Немачке и Француске (32%), док Русија (37,4%) има виши ниво неједнакости.

Емпиријска истраживања показују да је пораст неједнакости у приходима углавном повезан са: експанзијом приватног сектора; смањењем редистрибутивне улоге државе; социјалном искључености етнонационалних мањина; продором страног капитала, као и да су стратегије приватизације које подстичу стране инвестиције створиле више неједнакости него оне које промовишу домаће инвестиције (Bandelj & Mahutga, 2010, стр. 1). То је довело до друштвених, политичких и културних неједнакости током транзиције у овим земљама.

Истраживања ове области имају важан допринос јер показују економско деловање на друштвене проблеме. Зато се позивају економски социолози да систематичније откривају друштвене, политичке и културне основе макроекономских исхода (Granovetter, Swedberg, 2001) и посвете више пажње стратификацији и неједнакости (Swedberg, 2003). Проучавање промена у неједнакости на макронивоу током великих трансформација у земљама у транзицији, пружа идеалну прилику за унапређење економске социологије.

ЗАКЉУЧАК

Спровођењем привредно-системских реформи земље централно-планске привреде прешле су на тржишни систем привреде. Разлог за спровођење транзиционих реформи била је потреба за крупним структурним променама у економији, услед макроекономске нестабилности (рецесија, хиперинфлација), које су утицале на животни стандард. Процес економских реформи у овим земљама одвијао се по различитим сценаријима, али је био базиран на десет препорука Вашингтонског консензуса, подржаних од ММФ-а и Светске банке као заговорника неолибералног концепта. Први приступ транзиционих реформи подразумевао је „шок терапију”, са циљем брзог спровођења програма приватизације, либерализације спољне трговине и финансијских токова. Други приступ је био „градуалистички” инсистирањем на изградњи правног и институционалног оквира. У првој фази све земље су ушле у рецесију, из које су прво изашле Пољска (1992), Словенија (1993), Мађарска (1994) и на крају Русија (1999). Хиперинфлација је била изражена код свих наведених земаља

изузев Мађарске, док незапосленост није прелазила 14,8%. У том периоду забележен је раст животног стандарда у Мађарској и Пољској, док су Словенија и Русија имале пад животног стандарда. Другу фазу транзиције карактерише макроекономска стабилност, излазак из рецесије и сузбијање хиперинфлације, где је у фокусу реформи привлачење СДИ (највећи прилив СДИ имала је Мађарска), што је омогућило већи животни стандард у свим земљама осим у Русији.

Циљ овог рада је да утврди ефекте транзиције на животни стандард и социјалну неједнакост у Мађарској, Пољској, Словенији и Русији. Истраживање је показало да први транзициони период карактерише рецесија, хиперинфлација и пад животног стандарда (у Словенији и Русији), док други транзициони период карактерише успостављање макроекономске стабилности и привлачење СДИ што је омогућило оживљавање привреде, односно последично је допринело расту животног стандарда (у свим земљама изузев у Русији). Међутим, иако је углавном дошло до раста животног стандарда, дошло је и до промена у погледу социјалних неједнакости. У другом транзиционом периоду Мађарска и Словенија су успеле да се одрже на релативно ниском нивоу неједнакости. Русија је забележила значајно смањење неједнакости док је у Пољској неједнакост нагло порасла. Емпирија сугерише да је експанзија приватног сектора, смањење редистрибутивне улоге државе, социјална искљученост етнонационалних мањина узроковала великим друштвеним, политичким и културним неједнакостима током транзиције у овим земљама.

Данас, након нешто више од три деценије од процеса спровођења транзиције, животни стандард наведених земаља је испод просека ЕУ, док је ниво неједнакости у Словенији, Мађарској и Пољској нижи у односу на најразвијеније европске земље као што су Немачка и Француска (2018), док је ниво неједнакости у Русији виши.

Sanja M. Filipović¹
University "Singidunum" and Institute of Social Sciences
Belgrade (Serbia)

Jelena D. Ignjatović²
Academy of applied studies,
Unit for Agricultural and Business Studies and Tourism
Šabac (Serbia)

EFFECTS OF TRANSITION ON THE STANDARD OF LIVING AND SOCIAL INEQUALITY³

(Translation *In Extenso*)

Abstract: The aim of this paper is to determine the effects of the transition on the standard of living and social inequality in Poland, Hungary, Slovenia and Russia. In order to establish a market economy, these countries started economic and systemic reforms at the end of the 1980s. The goal of the transition was the establishment of a market economy and macroeconomic stability, and to ensure a higher standard of living because (with the exception of Slovenia) the GDP per capita in these countries was significantly lower than the average of the EU countries. Although they applied different approaches in the implementation of the transition, it is characteristic for all countries that in the first phase of the transition (until the mid-1990s), they had the problem of recession and hyperinflation, which, together with the inadequate privatization process, was reflected in the decline of the standard of living (in Slovenia and Russia) and the growth of inequality. Only after establishing institutional reforms and attracting FDI, in the second transition phase (until the end of the 1990s), macroeconomic stability was established, which contributed to the growth of living standards (except for Russia) and the reduction of inequality (except in Poland).

Keywords: transition, standard of living, social inequality, macroeconomic stability

INTRODUCTION

In a broader sense, the transition implies a transition from: 1) a monistic to a pluralistic society, 2) a political to an economic society, 3) a closed to an open society, 4) a party state to a legal state, 5) a centrally-planned economy to a market economy, 6) one value system to another (Pejanović, 2015).

¹ sfilipovic@idn.org.rs

² jignjatovic985@gmail.com

³ The paper was written with the 2023 Research Program of the Institute of Social Sciences supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation.

The research subject in this paper is the analysis of the effects of economic transition on the living standard and inequality in four selected countries (Poland, Hungary, Slovenia and Russia). The economic transition in these countries began shortly after the fall of the Berlin Wall in 1989 (Mesarić, 2011) and entailed comprehensive economic and systemic reforms. As a result of the shift towards the market economy mechanism, major changes took place in their respective economies (Stojanović, 2002; Praščević, 2019), which affected the living standards of the population and social inequality (Heyns, 2005; Aristei & Perugini, 2012; Bandelj & Mahutga, 2010, p. 1).

Economic reforms included privatization and deregulation of economic activities, liberalization of financial flows, gradual reduction of the role of the state in economy (Filipović, 2014, p. 121), as well as the establishment of macrostability, restructuring of economy and institutional reorganization (Gelb & Gray, 1991). In other words, the economic system reforms were based on neoliberal principles.

The neoliberal concept of economy, propagated by international financial institutions, was accepted in countries in transition as an economic-political doctrine based on the claim that the free market efficiently distributes resources and ensures world well-being and peace (Ignjatović & Filipović, 2022, p. 90). The concept implied reducing the influence of the state and strict fiscal austerity measures, as well as the free flow of capital, goods and services that should lead to economic growth (Ljubojević, 2012, p. 2). The neoliberal concept of economy was primarily supported and promoted by the World Bank and the International Monetary Fund (IMF), i.e., institutions that are accepted as regulators of the global market. The IMF was supposed to take care of monetary stability, while the World Bank was conceived as a fund for economic redistribution in favour of poorer countries (Tošković & Filipović, 2017, p. 45). However, since the IMF and the World Bank imposed the same package of measures as a solution in all countries, the first years of the transition saw economic recession (Dušanić, 2010) and growing social inequality (Piketty, 2014).

The aim of this paper is to provide one of the possible interpretations of the effects of the transition on living standards and social inequality in selected European countries (Poland, Hungary, Slovenia and Russia). The first section of the paper is based on the analysis of the process of economic reforms in the observed countries. The second section of the paper assesses the establishment of macroeconomic stability and the effects of the economic transition on living standards, while the third section analyzes the effects of the transition on social inequality. Finally, concluding remarks are provided.

THE PROCESS OF ECONOMIC REFORMS IN EUROPEAN TRANSITION ECONOMIES

The process of economic reforms in transition economies took place according to different scenarios, which, depending on the speed of implementation of measures, can be divided into rapid and gradual introduction of measures. The reforms were based on the economic stabilization program (Baletić, 2005, p. 3) that considered ten recommendations of

the Washington Consensus⁴ (Williamson, 1990), which was supported by the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank. The IMF and the World Bank originally had a role in providing financial and technical assistance, but by prescribing the same reforms and set of measures in all countries, regardless of the specificity of each country, their role was called into question (Dušanić, 2010).

The first approach to transitional reform, which was accepted by the largest number of countries, included the so-called “shock therapy”, i.e., rapid implementation of the privatization program, liberalization of foreign trade and financial flows (Filipović, 2014, p. 120). The plan was to complete that process in the first half of the 1990s. Proponents of “shock therapy” emphasized that the effectiveness of reforms depends on the speed with which reforms are implemented. However, as it turned out, the model of rapid privatization was accompanied by corruption and sudden enrichment of narrow circles of people around the government (Rutland, 2013).

The second approach to the transitional reform was “gradualist” and encouraged the building of institutions and the establishment of balance between the role of the state and the market. The supporters of the “gradualist approach” pointed out that structural reforms, which included privatization, reform of the banking system and the development of the financial market itself, could not be implemented in a short time without a built legal system and institutions, as well as that the total costs of the transition in the process of “shock therapy” were too high (Dimitrijević & Fabris, 2009). One of the main efforts of the reforms was the strengthening and dominance of the private sector, which would generate 50% of the gross domestic product (GDP) and employ 2/3 of the workforce.⁵

Although in the first phase the majority of countries accepted the model of “shock therapy” or the strategy of rapid transition as a mechanism that should enable the rapid bridging of the gap between “backward socialist economies” and the developed capitalist first order (Sachs, 1994), the positive effects of the transition could be felt only after 2000. As reforms were interconnected, and the success of individual policies depends on reforms on a broad area and the efficiency of institutions, the focus of the debate shifted over time from the speed of reforms to their coverage and firmness (Kovačević, 2022, p. 177). Nevertheless, some empirical research (Havrylyshyn, Izvorski, Van Rooden, 1999; Berg, Borensztein, Sahay, Zettelmeyer, 1999) showed that the countries that implemented more ambitious programs of structural reforms were also more successful in achieving macroeconomic stabilization.

In the first years of the transition, these countries first went through a period of recession (Rodrik, 2001), before a period of gradual establishment of macroeconomic stability began (Holcher, 2009). In addition to the recession, very pronounced problems were

⁴ Ten recommendations of the Washington Consensus are: establishment of fiscal discipline; re-direction of public expenditures (health, education, infrastructure); tax reform (expansion of the tax base with moderate tax rates); competitive exchange rate; protection of property rights; market deregulation; liberalization of interest rates; privatization of public companies, encouragement of foreign direct investments and liberalization of foreign trade.

⁵ In most countries, the share of the private sector was far below 50% of GDP, except in Hungary and the Czech Republic, where in 1999 the private sector had a share of around 70% of GDP.

hyperinflation, unemployment, social stratification and the growth of poverty (Tošković, 2016). After the first phase of the transition, major market deficiencies were observed, which initiated the expansion of the set of recommendations for the fight against corruption, the introduction of flexibility in the labour market, the modification of the social protection system, the definition of measures to reduce poverty, the redefinition of financial standards, etc. (Williamson, 2004). The second phase of reforms was focused on the development of the legislative and institutional framework in order to facilitate the inflow of investments. The process of regulatory reform did not take place at the same speed, nor were the ownership transformation models the same. Slovenia, Hungary and Poland opted for a gradual process of privatization, while Russia chose rapid and mass privatization, which entailed the purchase of companies by employees and the distribution of free shares to the population. As Russia embarked on privatization without an adequate legal and institutional framework, with an underdeveloped banking and financial market, its privatization led to great stratification and impoverishment of the population, which, in the absence of budgetary inflows, reduced the possibilities for redistribution and action in social policy. Slovenia was the first to start the privatization process (1992) and opted for a model of decentralized and gradual privatization so that the domestic banks were preserved in the beginning. Poland applied a model in which workers had a significant role in the privatization process, and the privatization of banks took place separately from the privatization of companies. In Hungary, the concept was based on the sale of state assets, which included strategic sectors, and the state received significant inflows (Stantić, 2016, p. 102). All three countries, unlike Russia, secured significant inflows into the budget through the process of privatization, which enabled them to intervene in the field of social policy.

The process of privatization and restructuring of economy, along with other activities, were part of the methodology developed by the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) for measurement of transition progress in European transition economies⁶. At the beginning of the 2000s, a group of countries stood out that took the lead in market reforms and 10 countries⁷ that successfully implemented the process of economic reforms during the 1990s and became members of the European Union (EU) in 2004, while Romania and Bulgaria joined the EU in 2007, and Croatia in 2013.

ESTABLISHING MACROECONOMIC STABILITY AND EFFECTS ON THE STANDARD OF LIVING

The countries of the former centrally-planned economy, as well as the countries of the former Socialistic Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), started economic-systemic reforms at the end of the 1980s (Filipović & Ignjatović, 2023, p. 32), with the aim of establishing a market economy and macroeconomic stability, first of all, in order to boost economic

⁶ Progress was quantitatively evaluated in the nine areas: privatization of large enterprises, privatization of small enterprises, restructuring of enterprises, price liberalization, liberalization of foreign trade, competition policy, reform of the banking sector, reform of non-banking financial institutions and reform of infrastructure (electricity, railway, roads, telecommunications, water and wastewater).

⁷ Cyprus, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia.

growth and control inflation. During 1980s, there was a slowdown in the economy growth. In 1989, Slovenia recorded a recession (-2.7%), while the economic growth of Hungary was only 0.7% and of Poland's 0.2%. The exception was Russia, whose economic growth was 3.0%. In 1989, the standard of living, measured by GDP per capita⁸, compared to the EU average (USD 12,393) was only slightly lower in Slovenia (USD 11,510), but significantly lower in Russia (USD 3,446), Hungary (USD 2,910) and Poland (USD 1772). In the same year, hyperinflation of 1281% was recorded in Slovenia and 244% in Poland, while inflation in Hungary was 17.1% and in Russia only 2.4%. Although the unemployment level in the EU was 10.3% (1988), in these economies unemployment was not a problem before transition, with extremely low rates ranging from 0.5% in Hungary and Poland, Russia 1-2%, up to 2.9% in Slovenia (World Bank, 2022; IMF, 1998).

At the beginning of the transition period, in 1990, all the analyzed countries went into recession (Slovenia went into recession in 1989). Poland (1992), Slovenia (1993) and Hungary (1994) were the first to emerge from recession, while in Russia, the recession lasted until the end of 1999 (Chart 1). Hyperinflation, as the second biggest problem in the first transition period, was pronounced in all the mentioned countries except Hungary. Unemployment did not exceed 14.8%, but it negatively affected living standards in all these countries. In the second phase of the transition, the key to establishing macroeconomic stability was the exit from the recession and the suppression of hyperinflation, where the focus of the reforms was attracting FDI, which enabled the revival of the economy and consequently a higher standard of living in all countries (except Russia). All the analyzed countries recorded a decline in inflation and unemployment. Empirics have confirmed that countries that had a more decisive approach to the transition process recorded higher GDP (than before the start of the transition), as well as that they had lower unemployment and a lower inflation rate.

The global economic crisis brought new challenges for these economies (Lissowska, 2014, p. 5), which is an additional argument for re-examining the effectiveness of development policies applied by countries in transition (Filipović, Raspopović, Ignjatović, 2015, p. 176). The analyses showed that during the period of the global economic crisis, institutional progress (EU integration, transition, governance) in these countries had a negative relationship with economic growth (Bartlett & Prica, 2012). The results of research on a sample of 29 transition economies showed that countries that made lower progress in implementing transitional reforms suffered less from the economic crisis in the first wave of 2009 (Filipović & Miljković, 2014, p. 33). Likewise, the research (Filipović et al., 2015) confirms a positive and statistically significant correlation between the progress in the implementation of market reforms and the level of indebtedness, which shows that the countries with a higher average transition indicator have higher external indebtedness.

Among supporters of the neoliberal concept, Hungary is cited as a successful example of a country that in the period 1989-1999 implemented market reforms through privatization and deregulation of economic activities, liberalization of financial flows and reduction of state functions (Acuna & Smith, 1996, p. 8). The reform of the banking sector

⁸ The standard of living implies the overall living conditions of the population of a country in a certain period of time. It is most often measured as gross domestic product per capita (GDP per capita), but it is also measured through gross national income per capita, personal income and disposable personal income.

in Hungary started in 1987, followed by the privatization program a year later. In the first half of the 1990s, Hungary experienced a transitional recession ranging from -3.5 (1990) to -0.8% (1993). The recession was accompanied by inflation ranging from 28.4% (1990) to 18.9% (1994). The unemployment level ranged from 1.7% (1990) to 10.1% (1995). However, during the first phase of the transition, the standard of living rose from USD 2,910 (1989) to USD 4,495 in 1995. In the second half of the 1990s, thanks to a significant inflow of FDI (8.8% of GDP, 1997), mainly in the food industry, a significant increase in GDP was recorded, which reached 3.9% (1998). In the same year, inflation was reduced to 14.2% and unemployment to 8.9%. Thanks to this, in the second half of the 1990s, Hungary achieved an increase in the standard of living to USD 4,744 (1998), which had a growing trend until the global economic crisis. In addition, efforts were made to build an institutional framework and support the development of the private sector through a simplified procedure for opening new businesses, tax incentives, support of the financial sector, improvement of the investment and business environment (Filipović, Andrejević, 2013), thus Hungary was considered a successful example of the “gradualist approach”.

Hungary met the global economic crisis in 2008 with a growth rate of 1.1% and a high external debt (79.6% of GDP), which led to the country's over-indebtedness after 2009. In the same year, Hungary entered a recession (-6.6%), which was reflected in a standard of living drop from 15,777 (2008) to USD 13,082 (2009). Unemployment also increased by 11.1% (2010). The turnaround in measures initiated stable economic growth ranging from 4.2% (2014) to 5.2% (2018), while the standard of living rose from USD 14,229 (2014) to USD 16,427 (2018). In the following years, Hungary continued to record stable rates of economic growth and living standard until 2020, when, due to the COVID-19 crisis, it entered a recession of -4.4%, but immediately afterwards, during the following year, economic growth of 7.1% was achieved (World Bank, 2022).

Poland is the first country that applied the so-called “shock therapy” and implemented a program of macroeconomic stabilization under the instructions of the IMF, which entailed the introduction of a restrictive monetary policy in order to stop hyperinflation amounting to 244.5%, in 1989 (de Crombrugge, Lipton, 1994, p. 114). In the first half of the 1990s, Poland was in a transitional recession so that a recession of -7.02% and inflation of 76.8% were recorded in 1991. A sharp drop in production, a slowdown in reforms and an increase in unemployment to 14.8% in 1994 brought into question the implementation of the stabilization program, which did not produce the expected results in that period, although an increase in the standard of living (USD 2,875) was recorded. As a result, Poland left the restrictive policy as early as 1993-1994 and created its own reform model. In the second half of the 1990s, GDP growth was recorded (4.6% in 1998) and inflation was reduced to 11.6%. Unemployment was also reduced to 9.9%, which resulted in an increase in the standard of living to USD 4398, which (as in the case of Hungary) had a growing trend until the onset of the crisis. The main lever of economic growth in the following period was the stimulation of domestic demand and the growth of investments, especially the growth of FDI in agriculture, which reached a share of 5.4% of GDP in 2000, (the share of FDI in agriculture in Hungary was 5.8% of GDP). There is an opinion that the key role in the recovery of the economy was played by the structural funds of the EU that enabled a significant growth of public investments, which also attracted private investments.

Poland met the world economic crisis with a growth rate of 4.2%, and an external debt of only 31.8% of GDP, while the inflow of FDI amounted to only 2.7% of GDP. The lowest unemployment rate (7.12%) was in 2008, while inflation was 3.8%. In the following year, economic growth slowed down (2.8%), while unemployment increased slightly (8.1%). However, the escalation of the crisis led to a further increase in the rate of employment (10.3% in 2013), which had the effect of a slight drop in the standard of living, from 13,996 (2008) to 13,696 (2013) USD. However, although unemployment was reduced to 7.5% in 2015, the standard of living did not increase (USD 12,578 per capita). Additionally, there was a further increase in external debt to 70.5%. However, unlike the observed countries, Poland did not have the problem of high indebtedness (over 80% of GDP) throughout this 30-year-long period. In the following years, Poland reduced its debt to 40% of GDP and unemployment to 3.2% (2019), while the standard of living increased to USD 15,732. In the year before the COVID-19 crisis, Poland recorded an economic growth rate of 4.7%, and in 2020 it entered a recession of -2.5%, but economic growth of 5.7% was achieved in the following year (World Bank, 2022).

Slovenia, as one of the six republics of the former SFRY, entered the transition process in 1992 when it began the process of privatization and price liberalization. Immediately before that, Slovenia had the problem of hyperinflation (552.1% in 1990, and 114.8% in 1991) that was restrained thanks to the restrictive monetary policy (Tošković & Filipović, 2017, p. 102). In the first half of the 1990s, Slovenia recorded a recession of -8.9% in 1991 and 5.5% in 1992, while hyperinflation was reduced to 209.9% (1992). Unemployment ranged from 4.7% (1990) to 7.6% (1992). The slowdown of the economy was a consequence of the decline in total aggregate demand but also the loss of markets, primarily in the former Yugoslav republics. Although economic growth recovered in 1993 (2.3%), unemployment increase was evident, reaching 8.5%. This further affected the decline in living standards from USD 9,099 (1990) to USD 6,636 (1991) and USD 8,358 (1993) (Country Economy, 2022). In the second half of the 1990s, a significant GDP growth was recorded, ranging from 7.4% (1995) to 5.3% (1999). In addition, unemployment was reduced to 7.3% (1999), which resulted in an increase in the standard of living to USD 11,453.

Nevertheless, the consequences of the global economic crisis were also evident in Slovenia, which has the smallest economy measured by GDP. The economic crisis was met with a growth rate of 3.5% and inflation of 5.6%, while the inflow of FDI amounted to 1.9% of GDP (2008). In the same year, the lowest unemployment rate of 4.3% was recorded, which encouraged the growth of the standard of living to USD 27,596. However, 2009 saw a recession of -7.5%, FDI was -0.7% of GDP, and external debt reached 108.8%. Unemployment rose to 5.8% (2009), which contributed to a drop in living standards of USD 24,792 (2009). Although the next year of 2010 saw a brief recovery of the economy, when growth ranged from 1.3% (2010) to 0.9% (2011), with the escalation of the crisis, Slovenia again entered recession -2.6 (2012), while unemployment reached 10.1% (2013). This resulted in a drop in the living standard of USD 20,890 (2015). After the end of the crisis, Slovenia focused on attracting FDI, which increased from 2.0% of GDP (2014) to 4.0% of GDP (2019), which significantly reduced external debt by 85.5%, unemployment by 4.4% and inflation 1.6% (2019). In addition, the standard of living increased to USD 25,943 (2019). Despite this, although economic growth ranged from 2.8% (2014) to 3.3%

(2019), due to the COVID-19 crisis, Slovenia entered a recession of -4.2% (2020), but the following year it achieved economic growth of 4.2% (World Bank, 2022).

The transition of Russian economy began even before the collapse of the former Soviet Union⁹, since the restructuring policy (1987) aimed to revive the economy, move away from the centrally planned system and enable privatization (Foltynova, 2021). Russia opted for a “shock therapy” approach and mass privatization of state assets. In the first phase of the transition, it recorded a recession that ranged from -2.0% (1990) to -19.0% (1992), while hyperinflation amounted to 1,353%. Although the unemployment rate ranged from 5.4% (1990) to 9.4% (1995), the standard of living fell from USD 3,493 (1990) to USD 2,666 (1995). In the second half of the 1990s, the recession ranged from -3.8% (1996) to 5.3% (1998). Economic growth of 6.4% was recorded only in 1999, and inflation was curbed in 1996 (47.8%). Due to the sharp decline in production, there was an increase in unemployment from 9.6% (1996) to 13% (1999), which resulted in a drop in the standard of living USD 2,644 (1996) to USD 1,331 (1999).

One of the reasons for the slowing down of the reform process might be the wrong orientation of the reform policy, which resulted in the failure of Russia’s modernization and democratization strategies (Tošković, Adžić, Marković, 2014). Thus, coordination and connection with China and other countries whose goal was economic and technological development, not military and political domination, was missed. With the change of government in 2000, there was a turning point in Russia’s economic policy (Bukvić, 2011) which was reflected in economic growth (10%), reduction of inflation (20.8%), start of industry and reduction of unemployment (10.5%), which made Russia’s economic performance solid. This led to an increase in the standard of living from USD 1,772 (2000) to USD 11,635 (2008).

Russia met the world economic crisis in 2008 with a growth rate of 5.2% and an external debt of 78.5% of GDP, while the inflow of FDI amounted to 4.3% of GDP. Then, due to a recession of -7.8% and an external debt of 92.4% of GDP (2009), Russia, along with the other BRIC countries, decided to implement an expansive fiscal and monetary policy. The stimulus measures adopted in the same year were related to the reduction of taxes, all in an effort to encourage public spending. After the economic crisis, in 2015, Russia recorded a recession of -1.9%, followed by a currency crisis (the Ruble depreciation due to low prices of energy and raw materials), inflation of 15.5% and the growth of non-performing loans (Filipović et al., 2015). In the same year, with a slight drop in oil prices and difficulties in attracting foreign investments (only 0.5% of GDP), the external debt reached 101.9% of GDP. Although unemployment was relatively low (5.5%), it led to a drop in the standard of living from USD 14,096 (2014) to USD 9,313 (2015). Due to the COVID-19 crisis, for the first time since 2015, Russia recorded a recession of -2.6% (2019), but in the following year economic growth of 4.8% was achieved (World Bank, 2022).

Summarizing the effects of the transition, it is evident that, before the transition, all the countries had a lower standard of living than the EU (USD 12,393) - where Slovenia was the closest to the average (USD 11,510), while Poland (USD 1,772), Hungary (USD 2,910) and Russia (USD 3,446 USD) were significantly behind. Although in the first phase

⁹ Former USSR republics gaining full sovereignty on 26 December 1991.

(except Slovenia and Russia) and the second phase of transition (except Russia), all these countries recorded an increase in living standards, today Slovenia (USD 29,201), Hungary (USD 18,773), Poland (USD 17,841) and Russia (USD 12,173) are still below the EU average (USD 38,234).

EFFECT OF TRANSITION ON SOCIAL INEQUALITY

The ideology of socialism depicted a system that ensures social justice and equality (Bandelj & Mahutga, 2010) in which the task of the state is to provide employment and take care of the basic needs of the population by providing education, health care, subsidized housing and cultural assets (Kornai, 1992). Although socialism did not completely neutralize inequality (Szelényi, 1978), with the collapse of this regime, efforts to reduce inequality at the state level were largely abandoned. Nevertheless, empirical data indicate that income inequality was significantly lower during socialism (Boswell, Chase-Dunn, 2000; Heyns, 2005), despite the fact that some forms of disparity existed within the centrally-planned economy and were tolerated for different reasons (Milanović, 1998).

The way in which transitional reforms were implemented was not insignificant in shaping inequality (Perugini, Pompei, 2015); however, the difference in countries' experiences regarding the evolution of inequality is striking (Mitra, Yemtsov, 2006, p. 2). Apart from hyperinflation and war episodes, systemic changes driven by liberalization, privatization and deindustrialization also increase income inequality in transition countries (Aristei & Perugini, 2012). Nevertheless, some authors claim that the greater part of the unequal distribution of wealth and the marked increase in inequality, as well as the growth of poverty, mostly occurred in countries with a partially implemented reform (Kovačević, 2002, p. 150). Fleming and Micklewright (2000) believe that the increase in inequality is caused by the abolition of subsidies through price liberalization, the mass privatization of public sector housing funds and the reduction of social benefits (education and health) (Flemming, Micklewright, 1999, p. 37). In addition, some authors believe that the choice of privatization at the beginning of the market reform, as well as social changes that weakened the role of the state and legitimized the realization of one's own interests in the market, influenced the increase in inequality (Bandelj & Mahutga, 2010). In Poland and Hungary, during the transition period, state transfers and taxes played a key role, allowing their governments to maintain existing levels of inequality during the most turbulent years (Giammatteo, 2006; Gerry & Mickiewicz, 2008). In contrast, weak social policies accompanied by liberalization and privatization in Hungary and Poland did not result in an increase in inequality, as there was a strong bias towards pro-growth measures (Ivanova, 2007).

Social inequality is most often measured by the Gini coefficient. Average income inequality in transition countries, measured by the Gini coefficient, increased from 29.3% in the mid-1980s to 31.3% in the mid-2000s (OECD, 2008). Thus, in the pre-transition period, Russia had the lowest inequality, that is, the value of the Gini coefficient was 23.9%, Hungary 24.3%, Slovenia 25.4%, and Poland 28.5% (Gruen & Klasen, 2012). During the first years of the transition, inequality increased in all countries, although they had significantly different growth rates of the Gini coefficient ([Graph 2](#)). For example, in 1993, Poland recorded 26.7%, Hungary 27.9%, Slovenia 29.1%, while especially in Russia (48.3%) an increase in

inequality was recorded. That is why four social processes that are central to the post-socialist transformation, i.e., that encourage differentiation in income inequality in countries in transition after 1989, are highlighted: 1.) privatization, 2.) redistributive reduction of the state, 3.) ethno-nationalist discrimination, and 4.) penetration of FDI (Milanović, 1998; 1999). In the second phase of transition (1998), despite significantly different growth rates of the Gini coefficient, inequality decreased in all countries (Hungary (26.3%), Slovenia (28.4%) and Russia (38.1%), except Poland (32.2%). According to available data from 2018, Slovenia (24.6%), Hungary (29.6%) and Poland (31.1%) had a lower level of inequality than Germany and France (32%), while Russia (37.4%) had a higher level of inequality.

Empirical research shows that the increase in income inequality is mainly related to the expansion of the private sector; by reducing the redistributive role of the state; social exclusion of ethno-national minorities; penetration of foreign capital, and that privatization strategies that encourage foreign investment created more inequality than those that promote domestic investment (Bandelj & Mahutga, 2010, p. 1). This led to social, political and cultural inequalities during the transition in these countries.

Research in this area has given an important contribution because it shows the economic impact on social sociological problems. Therefore, economic sociologists are called to more systematically reveal the social, political and cultural bases of macroeconomic outcomes (Granovetter, Swedberg, 2001) and pay more attention to stratification and inequality (Swedberg, 2003). Studying changes in inequality at the macro level during major transformations in countries in transition provides an ideal opportunity to advance economic sociology.

CONCLUSION

Countries with a centrally-planned economy switched to a market system of economy by implementing economic-systemic reforms. The reason for the implementation of transitional reforms was the need for major structural changes in the economy, due to macroeconomic instability (recession, hyperinflation), which affected the standard of living. The process of economic reforms in these countries took place according to different scenarios, but it was based on ten recommendations of the Washington Consensus, supported by the IMF and the World Bank as advocates of the neoliberal concept. The first approach to transitional reforms was “shock therapy”, with the aim of quickly implementing the privatization program, liberalizing foreign trade and financial flows. The second approach to transitional reforms was “gradualist”, emphasizing the need to set up legal and institutional framework. In the first phase, all countries entered into the recession, and the first to emerge from recession were Poland (1992), Slovenia (1993), Hungary (1994) and finally Russia (1999). Hyperinflation was pronounced in all the mentioned countries except Hungary, while unemployment did not exceed 14.8%. In that period, an increase in the standard of living was recorded in Hungary and Poland, while Slovenia and Russia had a decline in the standard of living. The second phase of the transition is characterized by macroeconomic stability, recovery from recession and hyperinflation, where the focus of reforms was on attracting of FDI (Hungary had the largest inflow of FDI) that enabled a higher standard of living in all countries with the exception of Russia.

The aim of this paper is to determine the effects of the transition on living standards and social inequality in Hungary, Poland, Slovenia and Russia. The research showed that the first transition period was characterized by recession, hyperinflation and a drop in living standards (in Slovenia and Russia), while the second transition period was characterized by the establishment of macroeconomic stability and the attraction of FDI, which enabled the revival of the economy, i.e., consequently contributed to the growth of living standards (in all these countries except for Russia). However, despite a general increase in living standards, there have also been changes in terms of social inequalities. In the second transition period, Hungary and Slovenia managed to maintain a relatively low level of inequality. Russia saw a significant decrease in inequality, while in Poland inequality rose sharply. Empirics suggest that the expansion of the private sector, the reduction of the redistributive role of the state, and the social exclusion of ethno-national minorities caused great social, political and cultural inequalities during the transition in these countries

Today, almost three decades since the beginning of the transition process, the standard of living of the mentioned countries is below the EU average, whereas the level of inequality in Slovenia, Hungary and Poland is lower compared to, for example, Germany and France (2018), while in Russia is higher.

REFERENCES //ЛИТЕРАТУРА

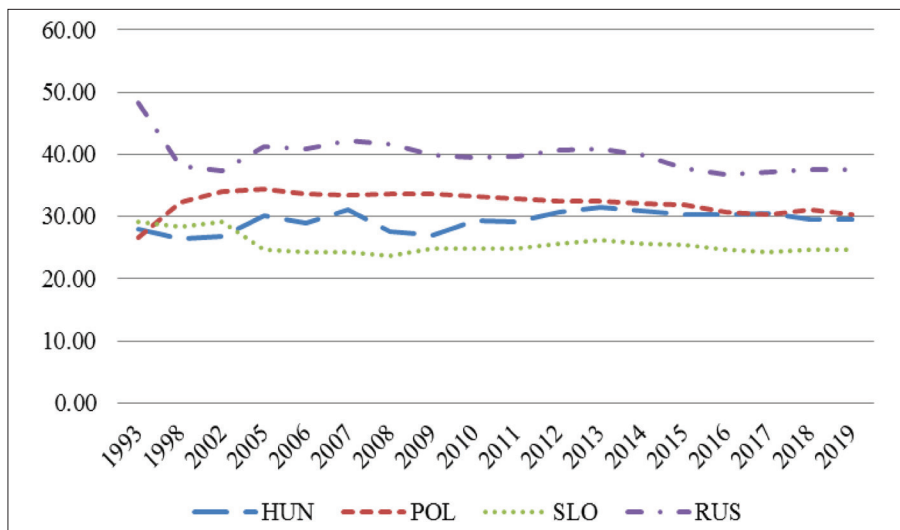
- Acuna, H. C., Smith, C. W. (1996). The political logic of support and opposition to neoliberal reform. *Nova economia*, vol. 6 (1), 9–50. Available at: <https://revistas.face.ufmg.br/index.php/novaeconomia/article/view/2268/1209>
- Aristei, D., Perugini, C. (2012). Inequality and reforms in transition countries. *Economic Systems*, (36), 2–10. DOI: [10.1016/j.ecosys.2011.09.001](https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2011.09.001)
- Baletić, Z. (2005). *Economic liberalism and economic science*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. [In Croatian]
- Bandelj, N., Mahutga, M. C. (2010). How Socio-Economic Change Shapes Income Inequality in Post-Socialist Europe. *Social Forces* vol. 88 (5), 2133–2162.
- Bartlett, W., Prica, I. (2012). *The variable impact of the global economic crisis in South East Europe*, London: LSEE – Research on South Eastern Europe, Available at [http://eprints.lse.ac.uk/48037/1/_Libfile_repository_Content_LSEE_Papers%20on%20South%20Eastern%20Europe_The%20Variable%20Impact \(author\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/48037/1/_Libfile_repository_Content_LSEE_Papers%20on%20South%20Eastern%20Europe_The%20Variable%20Impact%20(author).pdf)
- Berg, A., Borensztein, E., Sahay, S., Zettelmeyer, J. (1999). *The Evolution of Output in Transition Economies: Explaining the Differences*. Washington: International monetary fund, Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/The-Evolution-of-Output-in-Transition-Economies-Explaining-the-Differences-3084>
- Boswell, T., Chase-Dunn, C. (2000). *The Spiral of Capitalism and Socialism: Toward Global Democracy*. Boulder: Lynne Rienner Pub.
- Bukvić, R. (2011, January 7). The Washington Consensus and the Deindustrialization of Eastern and Southern Europe. *Nova srpska politička misao*, p. 1. Available at: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/vashingtonski-konsenzus-i-deindustrijalizacija-istocne-i-jugoistocne-evrope.html>. [In Serbian]

- Corrado, G. (1912). *Variabilità e mutabilità: contributo allo studio delle distribuzioni e delle relazioni statistiche*. Bologna: Tipogr. di P. Cuppini.
- Country Economy. (2022). Slovenia GDP – Gross Domestic Product. In: Country economy. *Data*. EU. Available at <https://countryeconomy.com/gdp/slovenia>
- De Crombrughe, A., Lipton, D. (1994). The Government Budget and the Economic Transformation of Poland. In: O. Blanchard, K. Froot, J. Sachs (eds.). *Transition in Eastern Europe* (111–136). Chicago: University of Chicago Press.
- Dimitrijević, B., Fabris, N. (2009). *Macroeconomics*. Novi Sad: Univerzitet Educons. [In Serbian]
- Dušanić, J. (2010, November 19). How We Have Lost One Decade. *Pečat*, p. 5. Available at: <http://www.pecat.co.rs/2010/11/jovan-dusanic-kako-smo-izgubili-deceniju/> [In Serbian]
- Gerry, C. J., Mickiewicz, T. M. (2008). Inequality, democracy and taxation: lessons from the post-communist transition. *Europe-Asia Studies*, vol. (60), 89–111.
- Giammatteo, M. (2006). *Inequality in transition countries: the contributions of markets and government taxes and transfers*. Luxembourg: Luxembourg Income Study (LIS). Available at: <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/443.pdf>
- Granovetter, M., Swedberg, R. (2001). *The Sociology of Economic Life*. Boulder: Westview Press.
- Gruen, C., Klasen, S. (2012). Has transition improved well-being? *Economic Systems*, vol. 36 (1), 11–30.
- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2016). Transition for all: Equal opportunities in an unequal world. In: S. Guriev (ed.) *Transition Report 2016–17* (4– 102). London: EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-201617.html>
- Filipović, S., Ignjatović, J. (2023). Foreign trade commodity exchange between the countries of the former SFRY. *Review of International Affairs*, LXXIV (1187), 31–58. DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.2.
- Filipović, S., Andrejević, A. (2013). The second episode of the economic crisis in the region. In: B. Dimitrijević (eds.), *The second wave of economic crisis-effects on the economy of the region and possible solutions* (125–143). Sremska Kamenica: Univerzitet Educons [In Serbian].
- Filipović, S. (2014). Reconsideration of the neoliberal concept in the countries of the Western Balkans. In: B. Dimitrijević (ed.), *The Great Recession and the Crisis of the Neoliberal Economy* (113–130). Sremska Kamenica: Univerzitet Educons [In Serbian]
- Filipović, S., Miljković, M. (2014). Transition economies during global economic crisis: a difference in differences approach. *Industrija*, (42), 23–39. DOI: [10.5937/industrija42-6944](https://doi.org/10.5937/industrija42-6944)
- Filipović, S., Raspopović, N., Tošković, J. (2015). Correlation between reforms and foreign debt in transition countries. *Industrija*, (43), 175–191. DOI: [10.5937/industrija43-7709](https://doi.org/10.5937/industrija43-7709)
- Flemming, J. S., Micklewright, J. (1999). Income Distribution, Economic Systems and Transition. In: A. B. Atkinson, F. Bourguignon (eds.) (843–918). Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Foltynova, K. (2021, October 1). The collapse of the Soviet Union: How did it happen? *Radio Slobodna Evropa*, p. 1. Available at <https://www.slobodnaevropa.org/a/sovjet-ski-savez-raspad-/31511494.html> [In Serbian]

- Gelb, A., Gray, C. (1991). *The Transformation of Economies in Central and Eastern Europe*, Washington: The World Bank.
- Havrylyshyn, O., Izvorski, I., Van Rooden, R. (1998). *Recovery and Growth in Transition Economies, 1990–97: A Stylized Regression Analysis*. Washington: International monetary fund. Available at: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1998/141/article-A001-en.xml>
- Heyns, B. (2005). Emerging Inequalities in Central and Eastern Europe. *Annual Review of Sociology*, vol. (31), 163–97.
- Holcher, J. (2009). Twenty years of economic transition: Success and Failures. *The Journal of Comparative Economic Studies*, vol. (5), 3–17. Available at: http://www.ces.kier.kyoto-u.ac.jp/jces/05_jces_2009/03_Holscher_Paper.pdf.
- Ignjatović, J., Filipović, S. (2022). A critical review of the rise of the neoliberal concept in economic policy, *Sociološki pregled*, vol. LVI (1), 90–119. DOI: 10.5937/socpreg56-35619
- International monetary fund (IMF). (1998). From transition to market: Evidence and growth prospects. In: IMF. *Working paper*. Washington. IMF. Available at <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9852.pdf>
- Ivanova, M. (2007). Inequality and government policies in Central and Eastern Europe, *East European Quarterly* vol. 41 (2), 167–204.
- Kornai, J. (1992). *The Socialist System: The Political Economy of Communism*. Princeton: Princeton University Press.
- Kovačević, R. (2002). Transition of the Central and East European Countries into Market Economies, *Privredna izgradnja*, vol. 45 (3–4), 149–178. DOI: [10.2298/PRIZ0203149K](https://doi.org/10.2298/PRIZ0203149K) [In Serbian]
- Lissowska, M. (2014). Welfare against Growth Gains in Post-Transition Countries. What are the Consequences for Stability? *Economics* vol. 8 (1), 1–37. <https://doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2014-13>
- Ljubojević, M. (2012, May 10). The increase in poverty, transition and globalization. *Fond Slobodan Jovanović*, p. 2. Available at: <http://www.slobodanjovanovic.org/2012/10/05/ljubojevic-porast-siromastva-tranzicija-i-globalizacija-iv/>. [In Serbian]
- Mesarić, M. (2011). *Socialism: Utopia, Delusion or Real Alternative to Capitalism*. Zagreb: Sveučilišna knjižara. [In Croatian].
- Milanović, B. (1998). *Income Inequality and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*. Washington: World Bank.
- Milanović, B. (1999). Explaining the increase in inequality during transition. *The Economics of Transition* vol. 7 (2), 299–341.
- Mitra, P., Yemtsov, R. (2006). *Increasing inequality in transition economies: Is there more to come*. Washington: World Bank. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/9269/wps4007.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2008). Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries. In: OECD. *Social policies and data*. Paris. OECD Development Centre. Available at: <https://www.oecd.org/els/soc/growingunequalincomedistributionandpovertyinoecdcountries.htm>

- Oxford Martin School. (2022). Income inequality – Gini Index, 1981 to 2019. In: Oxford Martin School. *Our world in data*. Oxford: University of Oxford. Available at: <https://ourworldindata.org/grapher/economic-inequality-gini-index?country=HUN~POL~RUS~SVN>
- Pejanović, R. (2015). *Transition and national culture*. Novi Sad: Akademska knjiga. [In Serbian]
- Perugni, C., Pompei, F. (2015). *Inequalities During and After Transition in Central and Eastern Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard: Harvard University press. Available at <https://www.degruyter.com/document/doi/10.4159/9780674369542/html>.
- Prašćević, A. (2019). Problems of economic and social transition in the scientific work of Professor Božidar Cerović. In: A. Praščević, M. Jakšić (eds.) *Transition, institutions and social development – contributions of Professor Božidar Cerović* (3–43). Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Rodrik, D. (2001). *Why is there so much economic insecurity in Latin America?* Harvard: Harvard University. Available at: <https://core.ac.uk/reader/45624210>
- Rutland, P. (2013). Neoliberalism and the Russian transition. *Review of International Political Economy* vol. 20 (2), 332–336. Available at <https://www.jstor.org/stable/42003296>
- Sachs, J. (1994). *Shock Therapy in Poland: Perspectives of Five Years*. Utah: University of Utah.
- Stantić, S. (2016). Comparative analysis of privatization in Republic of Serbia and in Hungary. *Administracija i javne politike*, vol. 4 (1–2), 93–109. [In Serbian]
- Stojanović, B. (2002). Transition process – encouraging free entrepreneurship. *Sociološki pregled* 36 (3–4), 275–298. DOI: [10.5937/socpreg0203275S](https://doi.org/10.5937/socpreg0203275S) [In Serbian]
- Swedberg, R. (2003). *Principles of Economic Sociology*. Princeton: Princeton University Press.
- Szelényi, I. (1978). Social Inequalities in State Socialist Redistributive Economies. *International Journal of Comparative Sociology* vol. 19 (1–2), 63–87.
- Tošković, J., Adžić, J., Marković, J. (2014). Consequences of the implementation of neoliberal ideology in countries in transition. In: B. Dimitrijević (ed.). *The Great Recession and the Crisis of the Neoliberal Economy* (213–230). Sremska Kamenica: Univerzitet Educons [In Serbian]
- Tošković, J. & Filipović, S. (2017). *The Neoliberal Concept of the Economy in the Western Balkans*. Beograd: Ekonomski institut. [In Serbian].
- Williamson, J. (2004). *A Short History of the Washington Consensus*. Barcelona: CIDOB.
- Williamson, J. (1990). *What Washington means by policy reform, Latin American Adjustment. How much has happened?* Washington: Institute for International Economics.
- World Bank. (2022). GDP Growth (annual %). In: World Bank Group. *Data*. Washington: World Bank. Available at <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

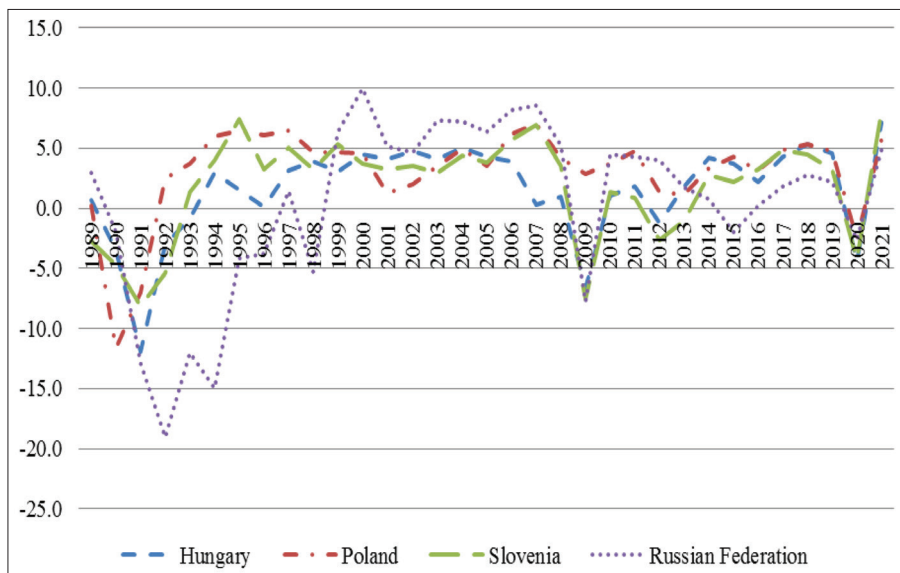
APPENDIX / ПРИЛОГ

Графикон 1. БДП расї (%) у изабраним земљама у ѿранзицији /

Chart 1. GDP growth (%) in the selected countries in transition

Извор: Светска банка, 2022. / Source: World Bank, 2022.

Графикон 2. Ђини коефицијентї у земљама у ѿранзицији /

Chart 2. Gini coefficient in the countries in transition

Извор: Школа Оксфорд Мартин, 2022. / Source: Oxford Martin School, 2022.